

ПОСТМОДЕРНІСТСЬКЕ ПИСЬМО ЯК ІНСТРУМЕНТ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ: ІНТЕРТЕКСТ І МЕТАФОРА В «РАДІО НІЧ» ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

Тичина Катерина Вадимівна

магістрантка ННІ філології та журналістики

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Кучерук Оксана Анатоліївна

доктор педагогічних наук, професор

кафедри української мови та методики її навчання

Постмодерністське письмо формує новий тип художнього мислення, де інтертекстуальність і метафора стають ключовими засобами побудови смислу. Роман Юрія Андруховича «Радіо Ніч» є яскравим прикладом такої поетики.

Актуальність дослідження полягає у зростаючому інтересі сучасної гуманітаристики до ролі літератури як інструмента збереження культурної пам'яті, особливо в умовах історичних травм, вигнання та глобалізаційних змін. Аналіз інтертекстуальних і метафоричних стратегій у «Радіо Ніч» дає змогу простежити, як постмодерний текст не лише зберігає, а й трансформує пам'ять, створюючи нові моделі ідентичності та культурного діалогу.

Мета дослідження – виявити й проаналізувати інтертекстуальні та метафоричні засоби у романі «Радіо Ніч» як механізми репрезентації та переосмислення культурної пам'яті.

Отже, наше дослідження ґрунтується на аналізі художніх стратегій, що формують постмодерний простір пам'яті, та передбачає розгляд роману як тексту, у якому інтертекст і метафора виступають концептуальними домінантами.

Постмодерністський жанр літератури формується на тлі кризи великих наративів, що втрачають універсальну силу пояснення світу. У художньому просторі постмодерну зникає довіра до єдиної істини, а отже, й до лінійної історичної пам'яті. Постмодернізм натомість надає перевагу фрагментарності, іронії, деконструкції та грі з цитатами, перетворюючи письмо на простір переосмислення пам'яті. Така поетика стає відповіддю на колективні травми ХХ століття, зокрема – на посттоталітарний досвід Східної Європи [2, с. 298-303].

Художній текст у цьому контексті виконує функцію не лише наративного, а й архівного інструменту – він активує пласт культурної пам'яті, що був витіснений або знецінений. Постмодерне письмо, поєднуючи документальність і художність, відтворює культурні сліди, фіксує пласти минулого, залучаючи читача до співучасті в реконструкції колективної історії [5, с. 89-95].

Інтертекст у постмодерному письмі – це не просто стилістичний прийом чи ознака авторської ерудиції, а глибинний механізм культурного моделювання та критичного переосмислення. Постмодернізм перетворює текст на своєрідну мозаїку цитат, алюзій, ремінісценцій і пародій, що у своїй сукупності створюють

нову якість художнього висловлювання. Інтертекстуальність у цьому контексті виконує функцію комунікації між різними часовими шарами культури, між минулим і теперішнім, між автором, читачем і попередніми текстами. На думку М. Каррі, така інтертекстуальна структура є способом існування самої культури, яка функціонує як безперервний процес переозначення знайомого через нові наративи [6 с. 142-149].

У романі «Радіо Ніч» Юрія Андруховича інтертекстуальність набуває форми складної гри з культурними кодами. Автор свідомо залучає широкий спектр джерел – від античної міфології, біблійних алюзій і філософських текстів до канонів української поезії та сучасної попкультури. Завдяки цьому вибудовується багаторівнева інтертекстуальна мережа, яка уможливорює читачу розпізнавати знайомі елементи, «зчитувати» їх і водночас піддавати сумніву. У такий спосіб Ю. Андрухович активує механізми культурної пам'яті та формує нову якість художнього простору.

Особливу роль у цьому відіграють упізнавані імена (як-от Ротський, Едгар), фрагменти з популярних пісень, назви книжок і медіа, а також стилізовані цитати з філософських чи літературних джерел. Вони не лише виконують функцію культурних маркерів, а й беруть участь у процесі деконструкції канону. Через іронічне або неочікуване перепрочитання цих елементів Ю. Андрухович вибудовує постмодерну естетику гри, яка одночасно відтворює й трансформує пам'ять про минуле. Отже, інтертекст у романі постає як інструмент не лише літературного, а й культурного переосмислення дійсності [4, с. 34-37].

Хоч постмодерна поетика часто асоціюється з деконструкцією, іронією та дистанцією, вона не відкидає метафору як засіб художнього мислення. Навпаки – у постмодерному дискурсі метафора посідає центральне місце, стаючи не просто естетичним прийомом, а когнітивним інструментом, що дає змогу репрезентувати складні, глибинні рівні людського досвіду. Передусім ідеться про травму, втрату, викривлену ідентичність, екзистенційну розгубленість – усе те, що складно артикулювати буквально. Як слушно зауважує Л. Івашенко, метафора в художньому тексті є способом пізнання світу, формою концептуалізації досвіду, що виходить за межі раціонального висловлювання [3, с. 100-102].

У романі Ю. Андруховича «Радіо Ніч» метафора постає як ключовий інструмент візуалізації станів героя. Візуально-просторові образи – як-от: «Потрібно залягти в річки й озера, мов ряска, під якою щучі тіні» [1, с. 376] – фіксують прагнення героя зникнути, сховатися, втратити тілесну присутність у ворожому середовищі. Простір у романі несе в собі загрозу: він не дає опори, не пропонує дому, а натомість змушує до симулятивного злиття з ландшафтом. Така метафоризація зникнення глибоко пов'язана з темою вигнання та втрати батьківщини: «еміграція» постає не лише як географічне переміщення, а як психічна реальність, у якій панують безсоння, марення, страх і тиша – «країна, де спиться зазвичай зле» [1, с. 23].

Інша важлива метафорична лінія пов'язана з образом часу та руїни. У фразі «Яка там невпізнанність!» [1, с. 108] закладене не відкриття нового, а радше

підтвердження незмінності старого – постійного стану розпаду, де «невпізнанність» не є шансом на переродження, а радше симптомом остаточної втрати. Усі ці образи – це візуалізація історичної пам'яті, що функціонує не як осмислення і подолання травми, а як її нескінченне повторення. Через метафори автор конструює не лише поетичну, а й концептуальну модель світу, де історія, ідентичність і досвід втрати стають нерозривно пов'язаними через символічне представлення.

Роман Юрія Андруховича «Радіо Ніч» постає як багат шарове постмодерне творіння, у якому інтертекстуальні та метафоричні стратегії формують естетику постпам'яті – стану, коли особисте та колективне минуле більше не існує як цілісний наратив, а реконструюється через фрагменти, алюзії, цитати. Інтертекстуальність у цьому творі виконує не лише стилістичну, а передусім культурну функцію: через залучення кодів античної, біблійної, європейської, української та попкультурної традицій, роман розгортається як полілог між культурами. У цьому метатексті не лише відтворюються знаки минулого, а й формується нова модель ідентичності в умовах вигнання, втрати домівки й тотального інформаційного шуму. Авторський жест тут подібний до археологічного: крізь уламки чужих і власних текстів вибудовується глобалізований досвід еміграції, ностальгії та культурного розриву [2, с. 298-303]; [4, с. 34-37]. Метафора ж у цьому контексті виконує функцію когнітивного фільтра – інструмента, через який герой осмислює себе у світі, що втратив орієнтири. Символічні образи не лише передають емоційні стани, а й формують нову поетику втрати. Так, у фразі «Не тому, що я такий великий, а тому, що я крапля» [1, с. 109] втілено амбівалентність індивідуального досвіду: з одного боку, герой відчуває себе мікроскопічним, непомітним у глобальному масштабі історії; з іншого – саме ця «крапля» стає концентратом пам'яті, фрагментом великої течії, що вміщує особисте й колективне.

З огляду на сказане, культурна пам'ять у творі не сприймається як стабільний архів або канон. Її структура фрагментована, а її форми – постійно піддаються й перетлумачуються. Проте завдяки інтертекстуальній грі, алюзійності та символіці Андрухович досягає ефекту повторного збирання досвіду – вже не в лінійному, а в асоціативному й критичному ключі. Відповідно роман «Радіо Ніч» постає як текст, що не лише репрезентує пам'ять, а й моделює способи її осмислення в постмодерну епоху.

Отже, роман «Радіо Ніч» Юрія Андруховича демонструє, як постмодерне письмо може виконувати функцію інструмента культурної пам'яті, де інтертекстуальність і метафора постають концептуальними домінантами, що формують художню структуру твору та забезпечують його епістемологічну глибину. Залучаючи інтертексти – від біблійних алюзій до цитат із філософських і літературних джерел – автор активує культурну пам'ять читача, спонукаючи до впізнавання, переосмислення й зіставлення. Метафора ж стає засобом візуалізації досвіду втрати, дезорієнтації та вигнання, дозволяючи поєднати особисту пам'ять із колективною травмою та історичними трансформаціями.

Таким чином, дослідження досягло поставленої мети та завдань, підтвердивши, що інтертекст і метафора в романі є не лише стилістичними прийомами, а й ключовими інструментами моделювання культурної пам'яті.

Перспективи подальших досліджень полягають у порівняльному аналізі інтертекстуальних і метафоричних стратегій у «Радіо Ніч» та інших постмодерних українських і світових текстах, що дозволить глибше зрозуміти механізми трансформації пам'яті в сучасній літературі.

Список використаних джерел

1. Андрухович Ю. Радіо Ніч: роман. Чернівці: Видавець Померанцев Святослав, Meridian Czernowitz. 2022. 456 с.
2. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодернізм. Київ: Критика, 2013. 344 с.
3. Івашенко Л. Метафора в художньому тексті: теорія і практика. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 204 с.
4. Печерських Л. О. Міжродовий синтез у романі «Радіо Ніч» Ю. Андруховича. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2021. № 50. Том 2. С. 34–37.
5. Сулима О. Інтертекстуальність як проблема літературознавства. Київ: Академвидав, 2018. 198 с.
6. Currie M. Intertextuality. 2nd ed. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013. 176 p.